

Stanislav Buchta

Agrárna zamestnanosť a možnosti tvorby nových pracovných miest

Agrarian employment and possibilities of new jobs creation

Abstract *The task summaries and generalizes skills with new jobs creation connected with implementation of Rural Development Programme of the Slovak Republic 2007-2013 and not only in form of direct but also indirect impacts on employment. Moreover it characterizes trend change of jobs status in agriculture showing reduction of labour relations for indefinite period and the increase of short-term labour contracts. It notices on significant loss of paid job in agriculture measured by paid out salaries and worked fund of working time in legal entities for the years 2000–2011. Finally it identifies the possibilities of employment increase in agriculture through specific and generalized proposals.*

Key words *agrarian employment – job status – impacts on employment from European funds implementation – loss of paid job in agriculture – real support of employment in agriculture from public funds – possibilities of employment development in agriculture*

Abstrakt Práca zhrňuje a zovšeobecňuje skúsenosti s tvorbou nových pracovných miest spojených s z implementáciou Programu rozvoja vidieka SR 2007-2013 a to nielen vo forme priamych, ale aj nepriamych dopadov na zamestnanosť. Ďalej charakterizuje trend zmeny statusu pracovných miest v poľnohospodárstve prejavujúci sa znižovaním pracovných pomerov na dobu neurčitú a nárastom krátkodobých pracovných úväzkov. Upozorňuje na výrazný úbytok platenej práce v poľnohospodárstve meraný vyplatenými mzdami a odpracovaným fondom pracovného času u právnických osôb za obdobie rokov 2000 až 2011. Záverom identifikuje možnosti zvýšenia zamestnanosti v poľnohospodárstve formou konkrétnych i zovšeobecnených návrhov.

Kľúčové slová agrárna zamestnanosť - pracovný status - dopady na zamestnanosť z implementácie eurofondov - úbytok platenej práce v poľnohospodárstve - reálna podpora zamestnanosti v poľnohospodárstve z verejných zdrojov - možnosti rozvoja zamestnanosti v poľnohospodárstve

Znižovanie stavov pracovných síl v poľnohospodárstve je sprievodným javom kontinuálnej reštrukturalizácie agrárneho sektoru. Poľnohospodárstvo v tvorbe nových pracovných miest zohráva menej významnú úlohu. Budúce perspektívy agrárnej zamestnanosti tak budú predovšetkým závisieť na zvýšení produkčnej výkonnosti rezortu, intenzite modernizácie odvetvia, skvalitňovaní ľudského kapitálu a v diverzifikovanom využívaní vnútorných rozvojových potenciálov vidieckej ekonomiky. Na druhej strane sa ale poľnohospodárstvo bude postupne zbavovať nekvalifikovanej pracovnej sily (charakter práce

v poľnohospodárstve a zatiaľ nízky stupeň technologického rozvoja naznačuje, že proces vytlačania nízko kvalifikovaných zamestnancov bude časovo zdĺhavý) a bude potencionálne viac zamestnávať sezónnych pracovníkov. V poľnohospodárstve pracuje stále vysoký počet osôb s nízkym ľudským kapitálom (t.j. osôb s nižšou úrovňou kvalifikácie, starší manuálni zamestnanci s nízkym uplatnením na trhu práce¹, atď.), ktorí majú i nízku mzdu. Je vysoko pravdepodobné, že v budúcom období bude dochádzať k znižovaniu podielu týchto nízko kvalifikovaných zamestnancov úmerne dynamike zavádzania inovácií a technického pokroku a ich pracovné pozície budú zaujímať mladší a kvalifikovaní zamestnanci s vyššou úrovňou ľudského kapitálu (Buchta, S., 2010).

Spěšná, D. (2009) konštatuje, že agrárny trh práce vykazuje trendy, ktoré jej vydeľujú z všeobecného pracovného trhu ako špecifický celok: ide o dlhodobé znižovanie počtu pracovníkov, cyklické trendy v miere zamestnanosti, resp. nezamestnanosti ovplyvnené sezónnym charakterom poľnohospodárstva, špecifickou profesnou štruktúrou uchádzačov o prácu, celkové starnutie poľnohospodárskej populácie, závislosť poľnohospodárstva na obyvateľstve vidieka ako hlavného zdroja pracovnej sily a ďalšie procesy.

Národný program reforiem (2012) konštatuje, že „znižovanie nezamestnanosti a rast zamestnanosti má okrem sociálneho rozmeru aj dôležitý vplyv na výkonnosť ekonomiky cez zvyšovanie účasti pracovnej sily a produktivity. Výzvou je najmä zlepšenie situácie na okraji pracovného trhu hraničiaceho s neaktivitou. Zamestnanosť mladých ľudí patrí medzi najnižšie v EÚ² a je jej venovaná náležitá pozornosť opatreniami politiky zamestnanosti³ vrátane zdokonalenia prepojenia vzdelávacieho systému s trhom práce. Okrem toho má Slovensko už niekoľko rokov veľmi vysokú mieru dlhodobej nezamestnanosti v EÚ a relatívne nízku mieru zamestnanosti starších ľudí. Zlepšenie situácie na trhu práce si tiež vyžaduje potrebu znižovať regionálne rozdiely“.

Dôležitým prvkom reformy politiky súdržnosti EÚ je koncentrácia zdrojov z budúcich fondov EÚ na obmedzené množstvo priorít s jasnými výsledkami. Fondy EÚ je potrebné nasmerovať na financovanie priorít s najväčším potenciálom rastu, viac využívať návratné finančné zdroje a národné financovanie.

Pozičný dokument Komisie k vypracovaniu Partnerskej dohody a programov na Slovensku na roky 2014-2020 (2013) konštatuje, že v rámci priority *podnikateľské prostredie priaznivé pre inovácie* bude nutné zlepšiť podnikateľské prostredie vo vidieckych oblastiach,

¹ Boháčková I. - Hrabánková M. (2011) upozorňujú, že poľnohospodárska populácia vo väčšine krajín EÚ starne rýchlejšie ako populácia celkom s tým, že rýchlejšie klesajú počty mladých poľnohospodárov v krajinách EÚ-12 než v pôvodných krajinách EÚ-15. V nových členských krajinách mladí ľudia odchádzajú z poľnohospodárstva, pretože majú väčšiu ponuku pracovných možností ako v minulosti, nie sú už tak tesno naviazaní na lokalitu odkiaľ pochádzajú z hľadiska bývania a nemajú pevnú väzbu na rodinné hospodárstva svojich predkov.

² Na Slovensku dosahuje nezamestnanosť mladých ľudí viac ako 33 %. Takýto stav je odrazom nesúladu zručností a potrieb trhu práce, momentálne nedostatočným dopytom po pracovnej sile, ale aj slabým rozvojom stratégií zamestnanosti pre mládež v minulosti.

³ Vládný návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, upravuje aktívnu politiku trhu práce (APTP) tak, ako to vyplýva z časti 3.1. Zamestnanosť, Aktualizácie Národného programu reforiem Slovenskej republiky 2012.

vrátane súvisiacej infraštruktúry. Podpora podnikania a ekonomickej diverzifikácie v zaostalých vidieckych oblastiach bude vychádzať z vybudovania, resp. zdokonalenia základnej miestnej infraštruktúry a služieb, ktoré sú predpokladom rastu a tvorby nových pracovných príležitostí (napr. zabezpečenie marketingu miestnych výrobkov, zlepšenie internetového širokopásmového pokrytia, zlepšenie vidieckeho cestovného ruchu a pod.).

V rámci priority *rozvoj ľudského kapitálu a zlepšenie účasti na trhu práce* bude nutné zvýšiť tvorbu pracovných príležitostí prostredníctvom investícií do ľudského kapitálu (posilňovať všetky úrovne vzdelávania s cieľom zvýšiť jeho kvalitu pre pracovný trh, zlepšiť prístup k zamestnanosti a integrovať ohrozené skupiny do trhu práce, zvýšiť účasť mladých ľudí na trhu práce, podporovať sociálnu integráciu marginalizovaných rómskych komunít, atď.).

Metodický postup

Práca je založená na kvantitatívnej analýze relevantných ukazovateľov a následnej sekundárnej analýze „tvrdých dát“ celoplošného charakteru a ich interpretácií. Primárnym zdrojom „tvrdých dát“ boli štatistiky a databázy ŠÚ SR o zamestnanosti, údaje z monitorovacích správ PPA o implementovaných projektoch PRV SR 2007-2013 k 31.12. 2012, atď. Základným zdrojom dát tak boli štatistické údaje zo ŠÚ SR, MPSVR SR, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, PPA a pod. Konkrétne údaje sa analyzovali v dlhodobějších časových radoch.

Druhým zdrojom dát a poznatkov bola sekundárna analýza relevantných dokumentov vzťahujúcich sa na zamestnanosť (legislatívneho, resp. vecne analytického charakteru) a to nielen rezortného, ale i nadrezortného charakteru.

V práci boli použité nasledujúce metódy a techniky:

- analýza štatistických údajov,
- sekundárna analýza vedeckej a odbornej literatúry, štatistických údajov, výskumných materiálov a ďalších vecne príslušných dokumentov,
- expertné odhady, analýza programových a odborných dokumentov.

Vlastná práca

Skúsenosti s tvorbou nových pracovných miest z implementácie PRV SR 2007-2013 v poľnohospodárstve

Priame dopady na zamestnanosť

Pri hodnotení dopadov podporných prostriedkov z eurofondov, predovšetkým PRV SR 2007-2013, na rozvoj poľnohospodárstva a vidieka s ohľadom na zamestnanosť sa ukázalo (Buchta, S., 2010), že investičné projektové podpory napomáhali udržiavať zamestnanosť, resp. zmierňovať znižovanie zamestnanosti. Tempo znižovania zamestnanosti v podporených podnikoch bolo podstatne nižšie ako v poľnohospodárstve celkom. V poľnohospodárstve ako celku vo všeobecnosti však stále platí, že počet zaniknutých pracovných miest je vyšší ako počet novovzniknutých pracovných miest. Podľa údajov PPA z 3 885 ukončených projektov, žiadatelia o nenávratný finančný príspevok z PRV SR 2007-2013 deklarovali k 31.12.2012

v monitorovacích správach vytvorenie 1 146 stálych pracovných miest (z toho bola jedna tretina pre ženy) a 2 095 sezónnych pracovných miest (z toho bola polovica pre ženy). Z celkového počtu vytvorených pracovných miest (ďalej len PM) k 31.12. 2012 pripadlo približne jedna tretina na stále PM a dve tretiny na sezónne PM.

Pri podrobnejšej analýze z pohľadu *počtu stálych pracovných miest* na jeden ukončený projekt sa ukázal najväčší potenciál u opatrenia 1.2 (Pridávanie hodnoty do poľnohospodárskych produktov), kde jeden ukončený projekt vytvoril 2,44 PM. Na druhom mieste sa umiestnilo opatrenie 3.1 (Diverzifikácia smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam), kde jeden ukončený projekt vytvoril 2,26 stálych pracovných miest. Tieto dve opatrenia boli z hľadiska tvorby stálych PM jednoznačne dominantné.

Najväčší potenciál tvorby *sezónnych PM* malo opatrenie 2.1 (Obnova potenciálu lesného hospodárstva), kde jeden ukončený projekt vytvoril 2,5 sezónnych PM. Na druhom mieste to bolo opäť opatrenie 1.2 (Pridávanie hodnoty do poľnohospodárskych produktov), u ktorého jeden ukončený projekt vytvoril 0,99 sezónneho PM. Najväčšiu silu pri tvorbe nových pracovných miest (stálych i sezónnych) malo opatrenie 1.2 (2,44 stálych PM a 0,99 sezónnych PM) a opatrenie 3.1 (2,26 stálych PM a 0,62 sezónnych PM). V Tab.1 a 2 uvádzame (u stálych i sezónnych PM) päť opatrení s najväčším potenciálom tvorby nových PM.

Poradie opatrení PRV SR 2007-2013 s najväčším potenciálom tvorby stálych PM (ukončené projekty k 31.12. 2012)

Ranking of Rural Development Programme of the Slovak Republic 2007-2013 measures with largest potential of permanent jobs (finished projects on December 31, 2012)

Tab. 1

Opatrenie ¹	Počet stálych PM na jeden projekt ²
1.2 - Pridávanie hodnoty do poľnohospodárskych produktov ³	2,44
3.1 - Diverzifikácia smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam ⁴	2,26
3.2.A - Podpora činností v oblasti vidieckeho CR - časť A ⁵	0,55
1.4 - Zvýšenie hosp. hodnoty lesov ⁶	0,52
1.1- Modernizácia fariem ⁷	0,44

Prameň: PPA, prepočty VUEPP⁸

1) Measure, 2) Number of permanent jobs per one project, 3) Adding value to agricultural products, 4) Diversification towards non-agricultural activities, 5) Support activities in rural tourism area – part A, 6) Improving economic value of forests, 7) Modernisation of farms, 8) Source: Agricultural Paying Agency, calculations of Research Institute of Agricultural and Food Economics

Ranking of Rural Development Programme of the Slovak Republic 2007-2013 measures with largest potential of seasonal jobs creation (finished projects on December 31, 2012)

Tab. 2

Opatrenie ¹	Počet sezónnych PM na jeden projekt ²
2.1 - Obnova potenciálu lesného hospodárstva ³	2,50
1.2 Pridávanie hodnoty do poľnohospodárskych produktov ⁴	0,99
1.1- Modernizácia fariem ⁵	0,73
3.1- Diverzifikácia smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam ⁶	0,62
3.3 - Vzdelávanie a informovanie ⁷	0,54

Prameň: PPA, prepočty VÚEPP⁸

1) Measure, 2) Number of seasonal jobs per one project, 3) Restoring forestry potential, 4) Adding value to agricultural products, 5) Modernisation of farms, 6) Diversification towards non-agricultural activities, 7) Education and information, 8) Source: Agricultural Paying Agency, calculations of Research Institute of Agricultural and Food Economics

Vytvorené pracovné miesta (PM) za ukončené projekty PRV SR 2007-2013 a tvorba PM na jeden ukončený projekt deklarovaných beneficiármi k 31.12.2012

Created jobs for finished projects of Rural Development Programme of the Slovak Republic 2007-2013 and jobs created per finished project declared by beneficiaries on December 31, 2012

Tab. 3

Opatrenie ¹	Počet ukončených projektov ²	Stále PM spolu ³	Počet stálych PM na jeden projekt ⁴	Sezónne PM spolu ⁵	Počet sezónnych PM na jeden projekt ⁶
1.1- Modernizácia fariem ⁷	1 149	505	0,44	835	0,73
1.2- Pridávanie hodnoty do poľnohospodárskych produktov ⁸	140	342	2,44	139	0,99
1.3- Infraštruktúra týkajúca sa rozvoja (pozemk. úpravy) ⁹	nemonitoruje sa ²⁴				
1.4 - Zvýšenie hosp. hodnoty lesov ¹⁰	143	74	0,52	39	0,27
1.5 - Odbytové organizácie výrobcov ¹¹	2	0	0	0	0
1.6 - Odborné vzdelávanie a informačné aktivity ¹²	257	7	0,03	60	0,23
1.7 - Využívanie poradenských služieb ¹³	nemonitoruje sa		0,00		
2.1 - Obnova potenciálu lesného hosp ¹⁴	316	19	0,06	790	2,50
3.1 - Diverzifikácia smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam ¹⁵	61	138	2,26	38	0,62
3.2.A - Podpora činností v oblasti vidieckeho CR - časť A ¹⁶	40	22	0,55	11	0,28
3.2.B - Podpora činností v oblasti vidieckeho CR - časť B ¹⁷	3	0	0,00	0	0
3.3 - Vzdelávanie a informovanie ¹⁸	101	10	0,10	55	0,54
3.4.1 - Základné služby pre vidiecke obyvateľstvo ¹⁹	464	22	0,05	61	0,13
3.4.2 - Obnova a rozvoj obcí ²⁰	506	2	0,00	61	0,12
3.5 - Získavanie zručností, ožiovovanie a vyk. stratégií ²¹	nemonitoruje sa				
3.1 Leader ²²	0	0	0	0	0,00
3.2.A Leader	1	0	0	0	0
3.2.B Leader	3	0	0	0	0
3.3 Leader	0	0	0	0	0
3.4.1 Leader	187	2	0,01	6	0,03
3.4.2 Leader	68	3	0,04	0	0
Spolu ²³	3885	1146	0,29	2095	0,54

Prameň: PPA, prepočty VÚEPP²⁵

1) Measure, 2) Number of finished projects, 3) Number of permanent jobs in total, 4) Number of permanent jobs per one project, 5) Seasonal jobs in total, 6) Number of seasonal jobs per one project, 7) Modernisation of farms, 8) Adding value to agricultural products, 9) Infrastructure related to development (land adjustment), 10) Improving economic value of forests, 11) Producer Groups, 12) Vocational training and information actions, 13) Use of advisory services, 14) Restoring forestry potential, 15) Diversification towards non-agricultural activities, 16) Support activities in rural tourism area – part A, 17) Support activities in rural tourism area – part B, 18) Training and information, 19) Basic services for rural population, 20) Villages renewal and development, 21) Skills acquisition, animation and strategies implementation, 22) Leader, 23) Total, 24) Not monitored, 25) Source: Agricultural Paying Agency, calculations of Research Institute of Agricultural and Food Economics

Vznik nových PM do roku 2012 sa pritom dotýka len rokov 2010 až 2012, pretože k 31.12.2009 bolo ukončených len 276 projektov (z toho bolo 106 projektov opatrenia 2.1 a 88 projektov opatrenia 1.1), to znamená, že väčšina týchto nových pracovných miest vznikla v období rokov 2010-2012.

Vznik nových PM (stálych a sezónnych) za ukončené a neukončené projekty
New jobs creation (permanent and seasonal) for finished and unfinished projects

Tab. 4

Vznik nových PM ¹	Stále PM ²				Sezónne PM ³			
	poľnoh. ⁴	lesníctvo ⁵	vidiek ⁶	ostatné (1.6, 3.3, Leader) ⁷	poľnoh. ⁴	lesníctvo ⁵	vidiek ⁶	ostatné (1.6, 3.3, Leader) ⁷
Počet PM absolútne za ukončené projekty ⁸	985	93	51	22	1012	829	133	121
Predikcia počtu PM absolútne za neukončené projekty ⁹	685	28	69	53	420	165	43	122
Počet PM za ukončené a neukončené spolu ¹⁰	1670	121	120	75	1432	994	176	243

Prameň: PPA, prepočty VÚEPP¹¹

1) New jobs creation, 2) Permanent jobs, 3) Seasonal jobs, 4) Agriculture, 5) Forestry, 6) Rural areas, 7) Others, 8) Number of jobs in absolute value for finished projects, 9) Number of jobs prediction in absolute value for unfinished projects, 10) Number of jobs for finished and unfinished projects in total, 11) Source: Agricultural Paying Agency, calculations of Research Institute of Agricultural and Food Economics

V predchádzajúcom texte sme sa koncentrovali na vznik nových PM za ukončené projekty k 31.12.2012 a nezohľadňovali sme projekty, ktoré nie sú ešte ukončené. Preto sme sa zamerali aj na predikciu počtu nových PM (stálych i sezónnych) za neukončené projekty. Predikcia vychádza z kumulácie nápočtov počtu nových PM na jeden projekt za všetky neukončené projekty agregované do sektora poľnohospodárstva (opatrenia 1.1, 1.2, 1.5 a 3.1), lesníctva (opatrenia 1.4 a 2.1), oblasti vidieka (opatrenia 3.2. A, 3.4.1 a 3.4.2) a do oblasti tzv. „ostatné“ (projektové opatrenia 1.6, 3.3 a Leader). Z uvedenej kvantifikácie vychádza, že v období po roku 2012 vznikne v poľnohospodárstve 685 stálych PM, v lesníctve 28 PM, na vidieku 69 stálych PM a v sektore ostatné 53 PM. Spolu od roku 2013 v prostredníctvom PRV SR 2007-2013 tak vznikne 835 stálych PM. Relatívne vysoký počet stálych PM v poľnohospodárstve je spôsobený výrazným počtom neukončených projektov opatrenia 3.1 (180 projektov x 2,26, t.j. 407 PM), ktoré majú vysoký potenciál tvorby nových PM. Pritom tento počet nových PM považujeme skôr za minimalistický, pretože zohľadňované opatrenia nie sú všetky 100 %-ne zakontrahované. Sezónnych PM po roku 2012 vznikne 750, z toho 420 v poľnohospodárstve, 165 v lesníctve a pod. (Tab. 4). Keď zlúčime obdobie do roku 2012

a po roku 2012, potom by pri tejto kvantifikácii vzniklo 1 986 stálych PM (z toho v poľnohospodárstve 1 670 PM, v lesníctve 121 PM, atď.) a 2 845 sezónnych PM (z toho 1 432 v poľnohospodárstve, 994 v lesníctve, atď.). Spolu to činí 4 831 PM (sezónne PM potom predstavujú takmer 60 %). Program rozvoja vidieka SR podľa uvedených prepočtov tak v priebehu svojej implementácie vytvorí takmer 5 tis. pracovných miest, z toho takmer dve tretiny sú pracovné miesta sezónneho charakteru.

Nepriame dopady

Okrem priamych dopadov na zamestnanosť analýzy naznačili i nepriame dopady⁴ PRV SR 2007-2013: *Vznik „kultúry závislostí“ na priamych podporách a priestorovej diferenciácii agrárnej zamestnanosti*

Dlhodobá závislosť severných a východných regiónov na priamych podporách môže viesť u podnikateľských subjektov (žiadateľov) v týchto oblastiach k zafixovaniu „kultúry závislostí“ na priamych podporách a k absorpčnej neschopnosti, resp. k rezignácii záujmu o investičné (projektové) podpory. V tomto zmysle môže dôjsť k trvalej priestorovej segmentácii Slovenska na priestory, v ktorých bude dochádzať k podnikateľskej reštrukturalizácii a rastu nových pracovných miest na základe projektových (investičných) podpôr a na priestory, kde projektové podpory budú zastúpené len v minimálnej miere a podnikateľské subjekty budú, vzhľadom k svojmu prežitiu, závislé na priamych podporách a kde nebude dochádzať k rastu nových pracovných miest. Naznačený vývoj tak povedie k priestorovej diferenciácii agrárnej zamestnanosti.

- Zvyšovanie sociálneho kapitálu beneficentov

Významným efektom implementácie odvetvových programových dokumentov bola tvorba a zvyšovanie sociálneho kapitálu a sociálnych sietí implementačných aktérov, ktorý má jednoznačne pozitívne dopady na rozvoj vidieckych oblastí, vrátane rozvoja vidieckej zamestnanosti. Dochádza k zjavnej aktivizácii istej časti vidieckych autorít, ktoré si uvedomujú význam týchto prostriedkov pre rozvoj vidieckej ekonomiky. Ide o pozitívne motivačné správanie sa určitej časti vidieckych podnikov a komunít, ktoré môže slúžiť ako istý vzor.

- Parciálne a postupné zlepšovanie kvality života na vidieku

Projektové podpory implementovaných rezortných programov prispeli ku zlepšeniu životných podmienok vidieckeho obyvateľstva, ktorému sa dostalo pomoci len čiastočne, pretože väčšina podporných prostriedkov nešla priamo vidieckemu obyvateľstvu, ale predovšetkým do zlepšovania výrobných aktív podnikov. Tieto verejné zdroje na vidieku nestačili na zásadné zvrátenie nepriaznivého trendu príjmových disparít vidieka voči mestským regiónom.

Dominantný dopadový efekt implementácie eurofondov v poľnohospodárstve spočíva v spomalení tempa poklesu agrárnej zamestnanosti. Poľnohospodárske pracovné miesta sú rozptýlené v území, nevyžadujú mobilitu pracovnej sily, ani budovanie nadväzujúcej

⁴ Buchta, S.: Dopadové efekty rezortných programov na poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka. Ekonomika poľnohospodárstva X, roč. 2010, č. 2.

infraštruktúry (bývanie, služby, doprava), ako je to pri veľkých zamestnávateľoch v priemyslových odvetviach. Slabý sociálny a ekonomický rozvoj vidieckych oblastí nie je iba dôsledkom nedostatočne rozvinutej ekonomickej infraštruktúry a reštrukturalizácie poľnohospodárstva, ale aj dôsledkom nízkej úrovne ľudského kapitálu, najmä v oblasti vzdelania. Sociálne skupiny obyvateľov v týchto oblastiach tvoria nezamestnaní v poľnohospodárstve, mladí ľudia so základným vzdelaním, príslušníci národnostných menšín, ktorí sú často v pozícii sociálnej exklúzie. Tieto skupiny charakterizuje nestabilná profesijná kariéra, nízke postavenie v spoločnosti, chudoba, obmedzené individuálne aj skupinové ambície, sťažený prístup ku vzdelávaniu, obmedzené sociálne kontakty, atď. Aby bolo možné vo väčších počtoch registrovať vytvorené pracovné miesta, je dôležité podporovať najmä také školiace a poradenské aktivity, ktoré povedú k rastu konkurencieschopnosti, založenom na dlhodobých faktoroch (napr. transfer technológií, podpora inovácií, cielený rozvoj ľudských zdrojov). Dôležité je preto smerovať podporu ľudských zdrojov vo vidieckych oblastiach tak, aby bola dobre cielená a v súlade s potrebami cieľových skupín.

Zmena statusu pracovných miest v poľnohospodárstve

Vývoj agrárnej zamestnanosti je charakteristický nielen všeobecným výrazným poklesom zamestnanosti, ale aj podielovou zmenou profesných kategórií pracovných síl. Pri všeobecnom poklese manuálnych i vedúcich pracovníkov dynamika znižovania manuálnych pracovníkov bola vyššia ako dynamika poklesu vedúcich a administratívnych pracovníkov. Tento trend odráža prirodzenú korigujúcu reakciu na sezónne výkyvy v potrebe práce, mierne narastajúcu diverzifikáciu smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam, sústavné vytlačanie pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov, nároky na rast produktivity práce a efektívnosť výroby, atď. a vytvára tak prirodzený tlak na sezónnu racionalitu v tejto oblasti. Zvyšovanie mzdovej úrovne poľnohospodárstva bude výrazne ovplyvňované inováciami a technickým pokrokom, ktorý si zákonite bude vyžadovať novú kvalitu ľudského kapitálu aj v tomto odvetví národného hospodárstva. V poľnohospodárstve pracuje stále vysoký počet osôb s nízkym ľudským kapitálom (t.j. osôb s nižšou úrovňou kvalifikácie, starší manuálni zamestnanci, atď.), ktorí majú i nízku mzdu. Výrazne nízka cena práce v poľnohospodárstve a pracovná neistota tak prispieva k znevýhodňovaniu práce v poľnohospodárstve, ktorá sa tak stáva existenčnou alternatívou pre stále sa zužujúcu skupinu vidieckeho obyvateľstva.

Skutočný výskyt práce je ale v poľnohospodárstve výrazne vyšší ako odpovedá štatistickému vykazovaniu stavu pracovných síl. Najmä súkromne hospodáriaci roľníci a malé obchodné spoločnosti výrazné sezónne výkyvy v potrebe práce vykrývajú z miestnych zdrojov, prevažne evidovaných nezamestnaných⁵ a dôchodcov, väčšinou za naturálnu mzdu, resp. protislužbu.

⁵ Kvalifikačná a profesná štruktúra u tejto časti nezamestnaných je vymedzená základným vzdelaním a vyučením. Spolu s jazykovým handicapom (charakteristickým pre vekovo staršie poľnohospodárske obyvateľstvo južných a východných regiónov štátu) je rozhodujúca časť tohto bloku nezamestnaných diskvalifikovaná pre uplatnenie na domácom pracovnom trhu vzhľadom k hľadaným profesiám a požiadavkám na pracovnú silu. Na druhej strane je ale evidentné, že pracovné stimuly pre tento typ marginalizovanej poľnohospodárskej populácie sú slabé a ich rekvalifikačná flexibilita nízka a to nielen v službách „náročných na interakcie“, ale aj v subdodávateľských pracovných činnostiach náročných na jednoduchú ale presnú prácu pri pásových výrobách (syndróm tvrdých rúk).

Nákladovo úsporný typ zamestnávania pracovníkov v poľnohospodárstve sa tak presadzuje prostredníctvom rozdrobovania pracovného pomeru cez krátkodobé pracovné úväzky.

Z analytických zisťovaní je evidentné, že vzorce zamestnávania sa v poľnohospodárstve menia, škála a rôznosť pracovných zmlúv sa rozširuje. Mnohé podnikateľské subjekty v poľnohospodárstve si organizujú pracovné činnosti tak, aby využívali pracovníkov čoraz viac diverzifikovane a selektívne, vrátane rôznych druhov zmlúv, decentralizácie činností na subdodávateľov alebo samostatne zárobkovo činných pracovníkov. Značne rozšírenou formou je tlak poľnohospodárskych zamestnávateľov u časti svojich trvalo činných zamestnancov na zmenu statusu na samostatne zárobkovú osobu. Zamestnávateľské organizácie pragmaticky obmedzujú rast kvalifikácie len na jadro kľúčových zamestnancov a pracovníci s nízkou, resp. nevyhovujúcou kvalifikáciou sú postupne vytláčaní do sekundárneho trhu práce. Morvay, K. (2012) konštatuje, že v období recesie sa zamestnávateľa bez väčších rizík zbavujú menej kvalifikovanej pracovnej sily s vedomím, že na trhu práce je jej dostatok a skôr dochádza k nárastu váhy samostatnej zárobkovej činnosti na úkor závislej práce.

Niektoré menšie obchodné spoločnosti sú tvorené len manažmentom a výrobné činnosti vykonávajú subdodávateľia, nezávislí pracovníci (živnostníci) a sezónni pracovníci zamestnávaní prostredníctvom krátkodobých pracovných úväzkov. Podniky, v ktorých prevládajú pracovné pomery na dobu neurčitú sa tak dostávajú do konkurenčnej nevýhody oproti tým podnikateľským subjektom, ktoré sa správajú nákladovo úsporne a svoje výrobné aktivity realizujú prostredníctvom subdodávateľov a krátkodobých pracovných úväzkov bez odvodov a platieb do sociálnych fondov.

Úbytok platenej práce

Za obdobie rokov 2000-2011 sa znížil objem vyplatených miezd zamestnancom právnických osôb v poľnohospodárstve z 9,86 mld. Sk na 234,1 mil. € (t.j. na 7,06 mld. Sk), t.j. o 1,49 mld. Sk (17,4 %). Pokles vyplatených miezd u vedúcich a technicko-hospodárskych pracovníkov (ďalej len THP) bol (za sledované jedenásťročné obdobie) relatívne nízky (96,3 mil. Sk, t.j. pokles o 4,5 %), na rozdiel od manuálnych pracovníkov, u ktorých došlo k poklesu o 1,74 mld. Sk, t.j. o 27,5 %. Naopak, objem vyplatených miezd osobám pracujúcich na dohodu sa zvýšil 5,4 násobne zo 79,5 mil. Sk na 14,2 mil. € (t.j. 428,8 mil. Sk). Z Tab. 5 je vidieť i zmena vnútorných mzdových proporcií. Oproti roku 2000 sa v roku 2011 zvýšil *podiel* vyplatených miezd u vedúcich a administratívnych zamestnancov o 3,9 perc. bodu a osôb pracujúcich na dohodu (nárast o 5,2 p. b.). V roku 2000 tvorili mzdy THP 24,8 % z celkového objemu vyplatených zamestnancom právnických osôb v poľnohospodárstve a v roku 2011 už však bol tento podiel 28,7 %. Naopak, v štruktúre platenej práce v poľnohospodárstve sa výrazne znížil podiel vyplatených miezd manuálnym pracovníkom (pokles o 9 perc. bodov). V roku 2000 činili mzdy manuálnych pracovníkov 74,2 % z celkového objemu vyplatených zamestnancom právnických osôb v poľnohospodárstve a v roku 2011 už bol tento podiel len 65,2 %. Úbytok platenej práce manuálnych pracovníkov je vykompenzovaný zvýšeným objemom vyplatených mzdových

prostriedkov osobám pracujúcim na dohodu. Objem vyplatených miezd u THP je takmer nezmenený, čo naznačuje, že výrazný pokles objemu vyplatených miezd zamestnancom právnických osôb v poľnohospodárstve sa týkal len manuálnych pracovníkov. Zmenili sa však vnútorné proporcie platenej práce, došlo k nárastu mzdového *podielu* u vedúcich a administratívnych zamestnancov a dohodárov a poklesu mzdového podielu manuálnych pracovníkov. To naznačuje orientáciu týchto podnikateľských subjektov na výkonný manažment a jadro kľúčových administratívnych zamestnancov, prepúšťanie manuálnych pracovníkov (väčšinou zamestnancov na dobu neurčitú) a ich postupnú náhradu krátkodobými pracovnými úväzkami, resp. inými voľnými nezmluvnými vzťahmi.

Podobne ako u vyplatených miezd komparácia odpracovaného fondu pracovného času ukazuje rovnaký trend. Odpracovaný objem fondu pracovného času zamestnancov právnických osôb v poľnohospodárstve SR sa za uvedené obdobie znížil o dve tretiny na 35,8 %, čo znamená, že v roku 2011 tvoril objem fondu pracovného času zamestnancov právnických osôb v SR len jednu tretinu odpracovanej doby z roka 2000. Objem odpracovaného času sa výrazne znížil u všetkých profesných kategórií s výnimkou krátkodobých úväzkov, kde došlo k nárastu o 80 %. Oproti roku 2000 sa zmenili i vnútorné proporcie medzi jednotlivými profesnými kategóriami, zvýšil sa *podiel* objemu práce u THP a u tzv. dohodárov a znížil sa objem práce u manuálnych pracovníkov. Znížený objem práce manuálnych pracovníkov podnikateľské subjekty vykompenzovali nárastom práce prostredníctvom krátkodobých pracovných úväzkov riešených dohodami o práci vykonávanej mimo pracovného pomeru (Tab. 6). Z Tab. 6 je vidieť i zmena vnútorných profesných proporcií. Oproti roku 2000 sa v roku 2011 zvýšil *podiel fondu pracovnej doby* u vedúcich a administratívnych zamestnancov a osôb pracujúcich na dohodu. V roku 2000 činil odpracovaný fond pracovného času u THP 18,6 % z celkového objemu fondu pracovnej doby všetkých zamestnancov právnických osôb v poľnohospodárstve a v roku 2011 už však bol tento podiel 21,9 %. Naopak, znížil sa podiel fondu pracovnej doby manuálnych pracovníkov (pokles o 6,8 perc. bodov). V roku 2000 tvoril objem fondu pracovného času manuálnych pracovníkov 80,5 % z celkového objemu pracovného času zamestnancov právnických osôb v poľnohospodárstve a v roku 2011 už bol tento podiel len 73,7 %. Úbytok platenej práce manuálnych pracovníkov je tak, ako už bolo naznačené, čiastočne vykompenzovaný zvýšeným objemom pracovného času osôb pracujúcich na dohodu.

Vyplatený objem mzdových prostriedkov v poľnohospodárstve podľa profesných kategórií v roku 2000 a 2011***Paid amount of salary sources in agriculture according to occupation categories in years 2000 and 2011*****Tab. 5**

Profesná kategória ¹	Rok 2000 (objem vyplatených miezd v tis. Sk) ²	Podiel (%) ³	Rok 2011 (EUR) ⁴	Rok 2011 (objem vyplatených miezd v tis. Sk) ⁵	Podiel (%) ⁶
SR spolu ⁷	8 549 283	100,00	234 315 620	7 058 992	100,0
z toho: THP ⁸	2 124 168	24,8	67 312 536	2 027 857	28,7
brigádnici ⁹	79 536	0,9	14 235 483	428 858	6,1
manuálni pracovníci ¹⁰	6 345 579	74,2	152 767 601	4 602 277	65,2

Prameň: Štruktúra pracovníkov v poľnohospodárstve, 2000, 2011, ŠÚ SR¹¹

1) Occupation category, 2) Year 2000 (amount of paid salaries in thousand SKK), 3) Ratio (%), 4) Year 2011 (amount of paid salaries in EUR), 5) Year 2011 (amount of paid salaries in thousand SKK), 6) Ratio (%), 7) Slovak Republic in total, 8) Technicians and associate professionals, 9) thereof: Seasonal workers, 10) thereof: hand workers, 11) Source: Structure of employees in agriculture, 2000, 2011, Statistical Office of the Slovak Republic

Porovnanie fondu pracovnej doby v odpracovaných hodinách za roky 2000 a 2011 podľa právnych foriem (zmena vnútorných proporcií)***Comparison of working time fund in worked hours for years 2000 and 2011 according to legal status (change of internal proportion)*****Tab. 6**

Profesná kategória ¹	Rok 2000 ²	Podiel (%) ³	Rok 2011 ²	Podiel (%) ³	Index 2011/2000
SR spolu ⁴	153 119 115	100,00	54 782 799	100,0	35,8
z toho THP ⁵	28 482 023	18,6	11 984 736	21,9	42,1
z toho brigádnici ⁶	1 355 251	0,9	2 425 065	4,4	178,9
z toho manuálni pracov. ⁷	123 281 841	80,5	40 372 998	73,7	32,7

Prameň: Štruktúra pracovníkov v poľnohospodárstve, 2000, 2011, ŠÚ SR⁸

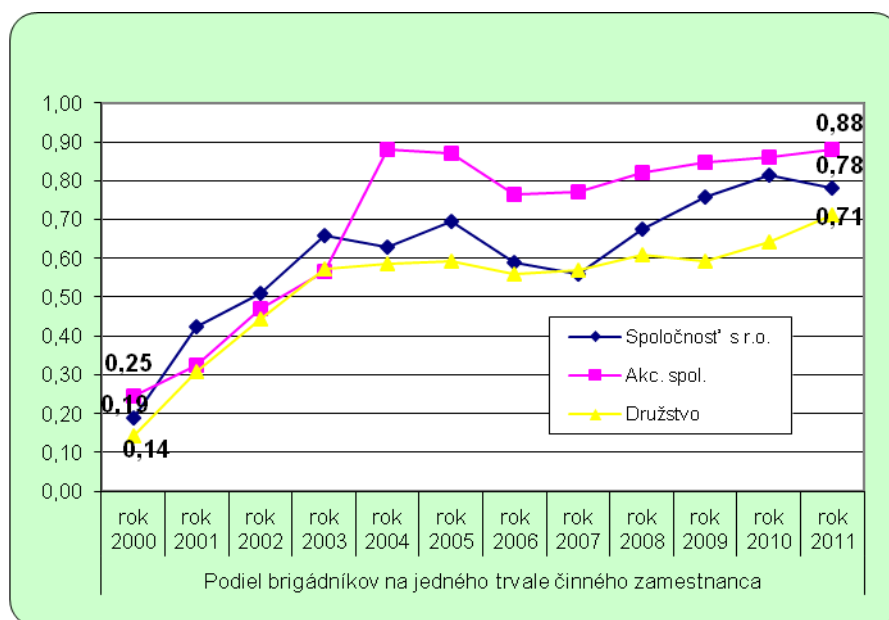
1) Occupation category, 2) Year 2000, 3) Ratio (%), 4) Slovak Republic in total, 5) Technicians and associate professionals, 6) thereof: Seasonal workers, 7) thereof: Manual workers, 8) Source: Structure of employees in agriculture, 2000, 2011, Statistical Office of the Slovak Republic

Nárast počtu osôb v poľnohospodárstve pracujúcich mimo pracovný pomer podľa právnych foriem ukazuje Graf 1, ktorý naznačuje, že v roku 2011 sa pomer počtu trvale činných osôb k počtu osôb pracujúcich mimo pracovný pomer zblížuje, tzn. že na jednu trvale činnú osobu v poľnohospodárstve pripadá takmer jedna osoba pracujúca mimo pracovný pomer.

Vývoj podielu brigádnikov na jedného trvalo činného zamestnanca podľa právnych foriem (podnikateľské subjekty s 20 a viac zamestnancami alebo s počtom zamestnancov do 20 a obratom 100 mil. Sk a viac)

Proportional development of seasonal workers per one permanent active employee to legal forms (business entities with more than 20 employees or with number up to 20 employees and with turnover minimum 100 million SKK)

Graf 1

Prameň: Štruktúra zamestnancov v poľnohospodárstve, ŠÚ SR, 2000 – 2011

1) Podiel brigádnikov na jedného činného zamestnanca, 2) Spoločnosť s r.o., 3) Akciová spoločnosť, 4) Družstvo
 1) Ratio of seasonal workers per one active employee 2) Limited company 3) Joint-stock company 4) Cooperative, Source: Structure of employees in agriculture, Statistical Office of the Slovak Republic 2000, 2011

Podpora zamestnanosti v pôdohospodárstve prostredníctvom novely zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti

V rámci posilnenia národných zdrojov financovania politiky súdržnosti Vláda SR výrazne mení aktívnu politiku trhu práce (AFTP). Pritom kladie dôraz na znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Systém je zjednodušený najmä obmedzením počtu nástrojov a znížením administratívnej náročnosti pri implementácii AFTP. To sa bude realizovať prostredníctvom novelizácie zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý je účinný od 1.5.2013. Zatiaľ nie sú stanovené deliace hranice aplikácie tohto zákona pre pôdohospodárstvo. V súčasnej podobe je však možné získanie príspevku na samostatnú zárobkovú činnosť (§ 49) pre SHR v pôdohospodárstve.

Po transformácii slovenského poľnohospodárstva zostalo na vidieku značné množstvo budov a poľnohospodárskych objektov v zanedbanom stave. Bolo by vhodné, aby v rámci aktívnych opatrení na trhu práce (zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov) boli príspevky na aktivačné činnosti rozšírené i na činnosti spojené s údržbou a revitalizáciou zanedbaných poľnohospodárskych objektov.

Podpora zamestnanosti podľa nariadenia vlády Slovenskej republiky o podpore podnikania v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka

S cieľom zabezpečiť konkurencieschopnosť farmárov Slovenska voči farmárom z iných členských štátov Európskej únie, Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky prevzalo pravidlá poskytovania štátnej pomoci Európskej únie v pôdohospodárstve. V § 11 sa ustanovujú podmienky poskytovania dotácie na zamestnávanie znevýhodnených a značne znevýhodnených zamestnancov, pričom znevýhodneným zamestnancom sa rozumie každá osoba, ktorá počas predchádzajúcich šiestich mesiacov nemala pravidelné platené zamestnanie alebo nedosiahla vyššie stredoškolské alebo odborné vzdelanie alebo je staršia ako 50 rokov alebo žije ako osamelá dospelá osoba s jednou odkázanou osobou alebo s viacerými odkázanými osobami, atď. Značne znevýhodnený zamestnanec je každá osoba, ktorá je nezamestnaná 24 mesiacov a dlhšie.

Dotácia na vytvorenie nového pracovného miesta sa poskytuje zamestnávateľovi - farme, ktorý na vytvorené pracovné miesto príjme do pracovného pomeru uchádzača o zamestnanie, ktorý spĺňa podmienky uvedené vyššie. Pomoc poskytovaná podľa tejto schémy je priamou formou štátnej pomoci v zmysle § 5 ods. 1 písm. a) zákona o štátnej pomoci. Pomoc sa poskytuje formou dotácie a môže sa poskytovať do 50 % oprávnených nákladov uvedených v projekte. Pomoc poskytnutá podľa tejto schémy nesmie presiahnuť strop 5 000 000 Eur na jeden podnik za rok.

Oprávnené náklady na zamestnávanie znevýhodnených a značne znevýhodnených zamestnancov sú náklady alebo výdavky príjemcu pomoci na mzdy pre prijatého znevýhodneného zamestnanca do poľnohospodárskej prvovýroby (do rastlinnej a živočíšnej výroby) po dobu najviac 12 mesiacov po prijatí do zamestnania. V prípade, že prijatým zamestnancom do zamestnania je značne znevýhodnený zamestnanec, oprávnené náklady sú náklady alebo výdavky príjemcu pomoci na mzdy po dobu najviac 24 mesiacov po prijatí do zamestnania. Oprávnenými nákladmi sú aj náklady a výdavky príjemcu pomoci na odvody sociálnej a zdravotnej poisťovni.

Možnosti zvýšenia zamestnanosti podporou produkcie s vyššou pridanou hodnotou⁶

Rozšírením výroby poľnohospodárskej komodít náročných na živú prácu (ovocie, zelenina, mäso a pod.) a ich spracovaním sa vytvorí pridaná hodnota, zvýši sa zamestnanosť a podiel domácich potravín na trhu. Skrátiť cestu slovenských výrobkov ku konečnému spotrebiteľovi by malo aj budovanie výrobo-odbytových štruktúr, ktoré má v programovom období 2014-2020 v úmysle podporovať aj EÚ. Zvyšovanie predaja domácej produkcie je v záujme štátu i podnikateľov a mal by v konečnom dôsledku prispieť k rastu zamestnanosti v odvetví.

Návrhy zvýšenia zamestnanosti podporou produkcie s vyššou pridanou hodnotou:

- *Rozšíriť pestovanie zeleniny za účelom zvýšenia spotreby a zníženia dovozu*

⁶ Analýza a návrhy na využitie disponibilného produkčného a pracovného potenciálu v slovenskom agropotravinárstve. VUEPP, jún 2011.

Z hľadiska polohy, pôdy a zavlažovania má SR pre pestovanie zeleniny dobré podmienky, nie je však schopná pokryť spotrebu vlastnou výrobou. V zahraničnom obchode má pretrvávajúce záporné saldo. Podľa odhadu⁷ P. Horvátha, predsedu Slovenskej zeleninárskej únie, „v prípade zvýšenia predaja slovenskej zeleniny a ovocia aspoň o 10 %, by znamenalo vytvorenie 4-5 tisíc pracovných miest. V posledných 10-15 rokoch sa výmera zeleniny znížila z 30 tis. ha na súčasných 9,4 tis. ha. Ak sa má situácia zmeniť, tak treba prijať komplex opatrení a zatriktívniť pestovanie zeleniny pre poľnohospodárov, vhodným podporným systémom, (napr. vyňatím poľnohospodárov z povinnosti platiť odvody za dohodárov, vyriešením odbytovej koncovky produkcie, atď.). V prípade priaznivých podmienok by podľa neho bolo možné vysadiť asi tisíc hektárov sadov ročne, kým dnes sa vysádza v priemere sto hektárov. Za päť rokov by tak mohlo pribudnúť 5 tisíc hektárov nových sadov. Pritom na každý hektár sadu treba počítať s jedným pracovníkom. Pri rozšírení plôch o spomenutých 5 tisíc hektárov to predstavuje 5 tisíc nových pracovných miest len v sadoch. K tomu treba pripočítať aj ďalšie pracovné miesta v súvisiacich činnostiach.

Značný potenciál má i rozšírenie pestovania zeleniny s využitím netradičných zdrojov energie. Podľa existujúcich projektov skleníkového hospodárstva sa potreba pracovných síl na 1 ha výmery skleníkov pohybuje od 7 do 10 zamestnancov v stálom pracovnom pomere a v čase zberových prác je potrebných ďalších 6–7 sezónnych brigádnikov. V skleníkoch a fóliovníkoch vykurovaných geotermálnou energiou by sa teda v SR mohlo trvalo zamestnať rádovo stovky stálych i sezónnych pracovníkov.

- *Podpora rozvoja ovocinárstva a vinohradníctva*

Slovensko má pre dopestovanie kvalitného ovocia vhodné podmienky. Svojou produkciou SR však nie je schopná pokryť domácu spotrebu ovocia. Podľa Ovocinárskej únie SR⁸ sa na Slovensku ročne skonzumuje okolo 150 tisíc ton jablák a hrušiek, ale domáca výroba nepokrýva ani jednu tretinu spotreby. Zhruba tisíc nových pracovných miest by v roku 2013 a 2014 mohla priniesť len lepšia starostlivosť o súčasné produkčné sady. Podľa Ovocinárskej únie štatisticky máme na Slovensku rodiace sady na ploche 7 tis. ha, reálna zberová plocha je však nižšia o 4 tisíc ha. Keby ovocinári na tisíc ha sadov hospodárili naozaj intenzívne, vedeli by vytvoriť tisíc nových pracovných miest, ktoré by zaplatila vyššia úroda zo sadov. (Len menšina pestovateľov sa hektárovými výnosmi 40 až 60 ton jablák a kvalitou plodov vyrovná západoeurópskej konkurencii). S intenzívnejšou výsadbou sadov sa dá rátať až v novom programovom období. Podľa prepočtov Ovocinárskej únie SR by bolo možné ročne založiť sady na ploche 500 až 1000 hektárov. Každý vysadený hektár je schopný vytvoriť jedno pracovné miesto. Súčasne prepočítali, že 5 hektárový ovocný sad by mala užiť jednu rodinu (SHR).

Okrem toho podľa Zväzu vinohradníkov Slovenska⁹ v súčasnosti sa reálne obhospodaruje len okolo 10 tisíc hektárov vinohradov, pritom SR má vyrokované výsadbové právo na zhruba 22 tisíc hektárov. To znamená, že by bolo možné rozšíriť plochu vinohradov o 12 tisíc hektárov. A keďže v priemere možno počítať s jedným pracovníkom na päť hektárov, tak to

⁷ Zamestnanosť je následok a nie príčina. Roľnícke noviny, č. 6/2013

⁸ Zamestnanosť je následok a nie príčina. Roľnícke noviny, č. 6/2013

⁹ Zamestnanosť je následok a nie príčina. Roľnícke noviny, č. 6/2013

predstavuje šancu pre vytvorenie približne 2 400 pracovných miest v prvovýrobe, plus ďalšie príležitosti pri spracovaní hrozna či v ďalších súvisiacich činnostiach.

- *Posilniť živočíšnu výrobu (produkciu hovädzieho, bravčového mäsa, hydiny, mlieka)*

Nakoľko sa neustále zvyšuje závislosť Slovenska na dovoze mäsa a mäsových výrobkov (hlavne bravčového a hydinového mäsa) je potrebné posilniť živočíšnu výrobu. Miera sebestačnosti má preto klesajúci trend, u bravčového mäsa je už pod úrovňou 50 % a u hydinového mäsa na úrovni 70 %. V prípade zvýšenia produkcie bravčového mäsa by sa vytvoril nezanedbateľný počet trvalo udržateľných pracovných miest. Stanovenie normatívu na zamestnanosť je v tejto oblasti problematické vzhľadom k rozdielnemu stupni potenciálnej koncentrácie výroby a tým i veľkým rozdielom v produktivite práce. Podobná situácia je aj u mlieka.

- *Vytvoriť podmienky pre rozšírené zásobovanie lokálnych sietí verejného stravovania*

Vytvoriť podmienky zvýšenej podpory zásobovania lokálnych sietí verejného stravovania (reštaurácie, školy, nemocnice a pod.), resp. klasických kamenných predajní, kvalitnými, čerstvými, zdravotne nezávadnými domácimi surovinami (bravčové a hovädzie mäso, ovocie, zelenina, atď.) konečnému spotrebiteľovi, s jednoznačným preukázaním pôvodu ponúkaných produktov. Vychádzame z predpokladu, že zdravotné a hygienické nároky na potraviny sa budú zvyšovať a spotrebiteľia sa pravdepodobne budú viac ako doteraz zaujímať o pôvod potravín a budú preferovať domáce produkty. U domácich producentov by to viedlo nielen k tvorbe nových pracovných miest, ale i k podpore domácej produkcie a skvalitneniu verejného zásobovania a stravovania a zvýšeniu podielu na Slovensku vyrobených potravín¹⁰.

- *Podporiť vytváranie regionálnych odbytových organizácií poľnohospodárskych výrobcov predávajúcich agropotravinárske výrobky*

Cieľom je zjednotenie a koncentrovanie odbytových kanálov od výrobcov s možnosťou spoločného využívania moderných technológií, klimatizovaných skladov a špeciálneho vozového parku, skvalitnenie a rozšírenie marketingových aktivít vrátane budovania vlastných regionálnych značiek kvality produktov. Veľmi dôležitý je systém a úroveň predaja, koncentrovanie dopytu s možnosťou uspokojiť spotrebiteľa širokou škálou ponuky.

- *Zvýšiť využiteľnosť konzervárenských a mraziarenských kapacít pre spracovanie ovocia a zeleniny*

Na Slovensko sa dováža značné množstvo hotových spracovaných konzervovaných potravinárskych výrobkov. Vybudované spracovateľské kapacity konzervárenského odboru nie sú dostatočne využívané, chátrajú a vložené investície do technológií nie sú doteraz efektívne využité. Zvýšená produkcia zeleniny a ovocia a ich následné spracovanie bude viesť k oživeniu konzervárenského odboru a väčšiemu využitiu disponibilných kapacít.

Záver

Súčasný stav je charakteristický výrazným poklesom produkcie vo výrobných odboroch s vyššou pridanou hodnotou. Základným predpokladom rozvoja pôdohospodárstva musí byť

¹⁰ Podľa posledných štatistických údajov Eurostatu je zastúpenie domácej produkcie potravín v SR menej ako 50 %, v Poľsku viac ako 85 % v ČR a v Maďarsku viac ako 70 %.

oživenie dopytu po domácej produkcii. Bez neho sa nebudú v odvetví generovať nové pracovné miesta. Okrem cieľavedomej práce so spotrebiteľom si to vyžiada aj revitalizačné opatrenia vo výrobnnej sfére ako aj zmenu podporných mechanizmov, ktoré by mali vo väčšej miere ako doteraz stimulovať rozvoj výroby. To samozrejme predpokladá nutnosť vstupného kapitálu.

Podľa „Návrhu základných rámcov Programu rozvoja vidieka 2014–2020“, MPRV, 2013 je nutné podporovať vertikálnu spoluprácu medzi prvovýrobou a spracovateľským priemyslom alebo medzi prvovýrobou a obchodom. Podľa uvedeného dokumentu podporovať by sa mali tie projekty, ktoré budú mať zmluvne zabezpečené spracovanie a odbyť v maloobchode (predkladateľmi projektu). Prioritne je treba podporovať aj spoluprácu prvovýroby s vývojom a aplikovanou vedou pri tvorbe nových produktov a ich umiestnenie na trhu. Projekt musí byť spoločný a predložený minimálne dvomi subjektmi (účastníkmi) spolupráce. Projekty budú podporovať aj alternatívne formy realizácie produkcie prostredníctvom predaja z dvora alebo budovanie farmárskych trhov. Zároveň bude nutné podporovať aj spoluprácu medzi jednotlivými subjektmi podnikajúcimi v lesnom hospodárstve, či už formou vytvárania krátkych dodávateľských reťazcov, spoločných plánov zameraných na zlepšenie obhospodarovania lesa (podpora vypracovania komplexných lesohospodárskych plánov), resp. podpory práce s verejnosťou prostredníctvom zvýšeného marketingu verejnoprospešných funkcií lesa a realizácie leso-environmentálnych projektov. Mali by sa podporovať i špecifické investície zamerané na rozvoj malých fariem vrátane spolupráce malých fariem pri spoločnom marketingu výrobkov a spoločnom nákupe vstupov a projekty zapojenia malých fariem do potravinovej vertikály najmä v špecializovaných produktoch. Nemali by sa však podporovať projekty vedúce k deformácii štruktúry poľnohospodárstva smerom k výrobe (veľkotonážnej, monokultúrnej a plošnej výrobe) menej náročnej na prácu. Súčasne by sa nemali podporovať investične náročné projekty, ktoré by nahrádzali súčasnú vyhovujúcu techniku a technológiu. Na druhej strane by sa mali podporovať investície podporujúce zamestnávanie domácej pracovnej sily a rozvíjajúce produkciu náročnú na prácu s jej vysokou pridanou hodnotou. Akcentovať by sa mali projekty s vysokou návratnosťou vytvárajúce nové pracovné miesta.

Tak ako už bolo v texte naznačené, opatrenia nového programu by mali podporovať sektory živočíšnej výroby (rozšírenie chovu dobytka všetkých kategórií so zameraním na kvalitu, odbyť prípadne finalizáciu) a sektor ovocie a zeleniny (rozšírenie výroby a spracovania sezónnej i nesezónnej zeleniny vrátane spracovania, skladovania rozšírenie sadov vrátane skladovania a distribúcie, programy inovácie rastlinnej produkcie, zavádzanie nových plodín a úpravy pre trh). Zvýhodňovať by sa mali projekty vytvárajúce udržateľné pracovné miesta a to najmä zo strany absolventov a uchádzačov o zamestnanie registrovaných na úradoch práce (nemôže sa podporovať tzv. „prelievanie pracovných miest“). Bude dôležité posilniť úlohu poľnohospodárstva pri vidieckej zamestnanosti rozširovaním poľnohospodárstva s vyššími nárokmi na objem a kvalitu ľudskej práce a zvýšiť úlohu poľnohospodárstva pri revitalizácii rekreačného potenciálu vidieka (kultúrny vzhľad a rekreačné využitie vidieckej krajiny), pri zvyšovaní kultúrneho a sociálneho kapitálu vidieka.

V rámci podpory zamestnanosti bude potrebné podporovať generačnú obmenu pracovníkov v poľnohospodárstve zvýhodnením projektov prispievajúcich k zlepšeniu vekovej štruktúry pracovných síl v poľnohospodárstve, resp. podporiť zahájenie činnosti mladých začínajúcich poľnohospodárov (napr. aj daňovým zvýhodnením prevodu majetku spojený s poľnohospodárskym podnikaním v rámci generačnej obmeny a pod.). Podporovať prienik nových subjektov do odvetvia zvýhodneným „balíčkom“ štartovacích opatrení s podmienkou udržateľnosti. V novom programovom období bude potrebné prijať kritériá výrazného zvýhodnenia projektov vytvárajúce udržateľné pracovné miesta.

V tomto zmysle bude nutné viac preferovať investície do spracovania poľnohospodárskej produkcie priamo v podnikoch a zvýšiť akcent na podporu rozvoja spracovateľských kapacít poľnohospodárskych podnikov a všetkých foriem „krátkych reťazcov“. Súčasne sa musia podporovať aj programy diverzifikácie pracovného zamerania predovšetkým pre zimné mesiace, jednoduché i sofistikované výroby podľa miestnych podmienok, integrované programy s obcami, rozvinutie miestnych služieb, produkcie, biomasy a pod. Ďalej preferovať projekty komerčného partnerstva (poľnohospodársky subjekt, spracovateľ, municipalita, resp. mikroregión), napr. komplexné riešenie spracovania biologicky rozložiteľných odpadov municipalít a potravinárskych podnikov, druhotné spracovanie odpadov, spracovanie lokálnej bioprodukcie, lokálne energie, atď. a podporovať ďalšie rozširovanie činností poľnohospodárskych podnikov do nepoľnohospodárskych aktivít. Pokračovať v podpore MAS a programu LEADER s podmienkou väzby na rozvojové plány municipalít.

Preferovať investičné podpory pre renováciu, resp. revitalizáciu poľnohospodárskych brownfields, pre zveľadenie opustených poľnohospodárskych usadlostí v intraviláne obcí. Môže ísť nielen o jednoduché pracovné činnosti, ale i pracovne a kvalifikačne náročnejšie aktivity. Týmto nástrojom by došlo k širokému zapojeniu vidieckych uchádzačov o zamestnanie do údržby zanedbaných poľnohospodárskych budov, resp. areálov.

Literatúra

- [1] Analýza a návrhy na využitie disponibilného produkčného a pracovného potenciálu v slovenskom agropotravinárstve. Bratislava: VUEPP, jún 2011.
- [2] MORVAY, K.: Štruktúrna adaptácia zamestnanosti na recesiú a jej prekonávanie v slovenskej ekonomike. Ekonomický časopis, 60, 2012, č. 2 str. 130-145.
- [3] BOHÁČKOVÁ, I. – HRABÁNKOVÁ, M.: Stárnutí zemědělské populace a generační výměna v členských zemích EÚ. Acta Universitatis Bohemiae Meridionales, vědecký časopis pro ekonomiku, řízení a obchod, ročník XIV, 2011, České Budějovice, str. 45-52.
- [4] BUCHTA, S.: Dopadové efekty rezortných programov na poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka. Ekonomika poľnohospodárstva X roč. 2010, č. 2, str.13-17.
- [5] BUCHTA, S.: Vývojové trendy v oblasti ekonomiky práce v poľnohospodárstve SR. Ekonomika poľnohospodárstva X, roč. 2010, č. 3, str. 3-10.
- [6] Štruktúra pracovníkov v poľnohospodárstve, 2000, 2011, ŠÚ SR
- [7] Národný program reforiem 2012

- [8] Návrh základných rámcov Programu rozvoja vidieka 2014–2020, pracovný materiál. Bratislava: MPRV, 2013.
- [9] Návrh nariadenia vlády Slovenskej republiky o podpore podnikania v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka, MPRV, č. uznesenia: 618/2011
- [10] SPĚŠNÁ, D. a kol.: Agrární trh práce (výzkumná studie). Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací, 2009.
- [11] Vládný návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- [12] Pozičný dokument Komisie k vypracovaniu Partnerskej dohody a programov na Slovensku na roky 2014-2020, EK, 2013
- [13] www.statistics.sk
- [14] www.mprv.sk
- [15] [http.epp.eurostat.ec.europa.eu](http://epp.eurostat.ec.europa.eu)
- [16] Zamestnanosť je následok a nie príčina. Roľnícke noviny, č. 6/2013.

Došlo 6. 5. 2013

Kontaktná adresa

PhDr. Stanislav BUCHTA, PhD.

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55,
824 80 Bratislava, SR

tel. + 421 2 58243 297   e-mail stanislav.buchta@vuepp.sk
